

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

שמיני תשע"א

פרשת שבוע

אחת מהנה לא נעדרה (ישעיה ל"ד טז)

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשתנו, כוללת בתוכה גם את פרשית המאכלים המותרים והאסורים מן החי. התורה נותנת לנו כללים לגבי הבהמות והחיות וכללים לגבי הדגים. בתחום של העופות התורה מפרטת ברשימה מי הם העופות האסורים באכילה. וז"ל הכתוב:

"וְאֵת אֵלֶּה תִּשְׁקֹצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֵת הַנֶּשֶׁר וְאֵת הַפֶּרֶס וְאֵת הָעֹזְנִיָּה: וְאֵת הַדָּאָה וְאֵת הָאֵיָּה לְמִינָהּ: אֵת כָּל עֹרֵב לְמִינוֹ: וְאֵת בֵּת הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתְּחֻמִּים וְאֵת הַשִּׁתְף וְאֵת הַנֶּיֶץ לְמִינֵהוּ: וְאֵת הַכּוֹס וְאֵת הַשֶּׁלֶךְ וְאֵת הַיִּנְשׁוּף: וְאֵת הַתְּנַשְׁמַת וְאֵת הַקָּאָת וְאֵת הַרְחִים: וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֵת הַדּוֹכִיפַת וְאֵת הָעֵטְלָף" (ויקרא י"א יג-ט).

הסיבה שהתורה פרטה את העופות האסורים פשוטה. רק העופות המנויים ברשימה זו אסורים כל יתר העופות שאינם מופיעים ברשימה מותרים. (כך בעיקרון, למעשה חכמים נתנו גם לעופות סימני טהרה ואנו אוכלים רק עוף שאיננו דורס ויש עליו מסורת ואכמ"ל).

רשימה נוספת של עופות לא טהורים מצויה בספר ישעיה. הנביא מנבא על ארץ אדום כי תהיה לשמה ולשממה. אחד מסימני השממון הוא המצאותם של העופות הללו:

"וַיְהִי־שׁוֹף קָאָת וְקַפּוֹד וַיִּנְשׁוּף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ בָּהּ וַיִּנְטֶה עָלֶיהָ קוֹ תְהוֹ וַאֲבָנֵי בָהוּ: חֲרִיָּה וְאִיִן שֵׁם מְלוּכָה יִקְרְאוּ וְכָל שְׂרִיָּה יִהְיוּ אָפֶס: וְעֻלְתָּה אַרְמְנִתִּיהָ סִירִים קְמוֹשׁ נְחוֹחַ בְּמִבְצָרֶיהָ וְהִי־תֵהָ נְהָ תַנִּים חֲצִיר לְבָנוֹת יַעֲנָה: וּפְגָשׁוּ צִיִּים אֶת אִיִּים וְשָׁעִיר עַל הָעֵהוּ יִקְרָא אֶךְ שֵׁם הַרְגִיעָה לִילִית וּמִצָּאָה לָּהּ מְנוּחַ: שְׁמָה קִנְנָה קַפּוֹז וְתַמְלִט וּבִקְעָה וְדַגְרָה בְּצֵלָה אֶךְ שֵׁם נִקְבְּצוּ דִיּוֹת אִשָּׁה רְעוּתָה" (ישעיה ל"ד יג-טז).

יש קשר חזק בין שתי הרשימות. הנביא מסכם את נבואתו וקורא:

"דְרָשׁוּ מַעַל סֵפֶר יִקְנֶךָ וּקְרָאוּ אֶחַת מֵהֵנָּה לֹא נִעְדְרָה אִשָּׁה רְעוּתָהּ לֹא פָקְדוּ פִי פִי הוּא צְנָה וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן". (שם)

מה פשר הקריאה: "דרשו מעל ספר יקנך"?

רש"י מסביר: "קראו מעל ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אחת כמה וכמה כשיגזור עליהן זאת" (לבא לארץ אדום החרבה). לדעתו "ספר יקנך" הוא ספר בראשית.

רד"ק מסביר: "אומר כנגד מי שיראה דרשו מעל ספר ה' והוא הספר הזה וקראו החיות והעופות הנזכרות בזאת הפרשה כי כן תראו אותם כולם בחרבנה שתהינה שוכנות בעיר הזאת לא תחסר אחת מהן". לדעתו "ספר יקנך" הוא ספר ישעיה.

אנו נעדיף את פירושו של "מצודת דוד": "דרשו בספר ויקרא בפרשת שמיני וקראו החיות והעופות הנזכרים שמה ודעו אשר אחת מהנה לא יהיה נחסר מלהיות שמה". לדעתו "ספר יקנך" הוא ספר ויקרא.

הנביא, באופן טבעי, שולח את מאזיניו לספר המוכר להם, לספר ויקרא. שם יוכלו למצוא את הרשימה המלאה של העופות הלא טהורים שישכנו בחרבות אדום.

מדוע רעיון זה כל כך חשוב?

התשובה היא כי פרשיות רבות בנביא מובנות רק אם רואים אותן כפרשנות נבואית של פסוקי התורה. פירושו של בעל המצודות מחזק את הטענה העקרונית כי הנביאים אחזו בידם את "תורת משה". בנבואותיהם הם דרשו מהציבור את הנאמנות למופיע בחמשת החומשים. לעתים נתנו פרשנות לימיהם ולעתיד לבא, תוך כדי העמקה בפסוקי התורה.

הבנה שכזו משלימה את רצף המסורת מימי הנבואה, שבסיסה הוא בנבואת משה ועד ימי חז"ל - ה"מסרנים" של תורה שבע"פ, דרך הנביאים, שמופיעים גם הם בשרשרת הקבלה של הפתיחה לפרקי אבות.

לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ נחום אליעזר רענן בן יוסף הכהן (לארי) רוט ז"ל נלבי"ע כ"ג אדר א' תשע"א	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' כסלו תשס"ט
--	---	--	--

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

קול התורה

הרב משה ארנרייך, אב"ד ארץ חמדה גזית

המקרה בתמצית

תלמוד תורה פועל בדירה שבבית משותף. המשפחות התובעות אינן קובלות על הפעלת תלמוד תורה בתוך הדירה, אלא על קיומן של הפסקות ארוכות בחצר הבתים המשותפים, שיוצרות רעש בלתי סביר, בעיקר ליולדות הזקוקות לשעות מנוחה. בנוסף, נגרמים לחצר המשותפת נזקים שונים. לטענת המשפחות התובעות, יש לקיים את ההפסקות במקומות חלופיים, מגרשי ספורט סמוכים וגינות ציבוריות וכד'.

נציין, שכיתות התלמוד תורה, פועלות במקום באישור המועצה המקומית. בגיליון הקודם, הבאנו את המקור לתקנת חז"ל שמאפשר הפעלת תלמוד תורה בבית שבחצר. תקנת חז"ל נועדה לעודד אפשרויות ללימוד תורה לילדים, והיא קיימת באופן עקרוני גם במקום שיש חולים, וגם אם קיימות חלופות. בגיליון הנוכחי, נדון בשאלה האם תקנת חז"ל קיימת בימינו במלא היקפה וכן האם מותר לקיים את ההפסקות בחצר המשותפת או רק ללמוד בתוך הבית.

ההפסקה - חלק מן הלימודים

כאמור, לטענת התובע אין לקיים את ההפסקות, שהן מרעישות. טענת התלמוד תורה היא שהפעלת ההפסקות במקום מרוחק, הוא מורכב ביותר, וכולל עלויות גבוהות. מידי פעם, הם אכן לוקחים את התלמידים למגרשי משחקים. עמדת בית הדין היא, שגם הפסקה היא חלק ממסגרת הלימודים בימינו. על כן, הרעש של ההפסקה הוא חלק מן הדברים הנזקקים להפעלת התלמוד תורה, ועל כן, באופן עקרוני, פעילות זו היא חלק מן התקנה.

יישום התקנה בימינו

יש להתייחס להיבט המשפיע על יישום תקנת חכמים. כיום, האחריות הכלכלית על הפעלת מסגרות ללימוד תורה, מוטלת באופן עקרי על הרשויות. בעוד שבתקופת חז"ל, היה צריך לעודד כל מלמד תינוקות לפתוח תלמוד תורה בכל מקום שיהיה, בימינו זכותם של האזרחים לדרוש מהרשויות מסגרות לימוד, בשטחים ציבוריים.

מעבר לכך, לרשויות המקומיות היכולת להקצות את המשאבים הנדרשים להפעלת בתי ספר יסודיים ותלמודי תורה, במקום ובאופן שלא יפריע לרווחת התושבים באזורי המגורים. כך נעשה בהצלחה בתחומים אחרים - מסחר ותרבות, וכך גם בראיה ארוכת טווח, יכול ונכון שיעשה בכל הקשור לבתי ספר ותלמודי תורה. בסופו של דבר, תלמוד תורה שהוא מטרד לשכנים, פוגע גם בתלמודי התורה שעסוקים בניסיון המתמיד לצמצם את הפגיעה בשכנים. כמו כן, בתים משותפים אינם מקום מותאם מראש ללימוד ומשחק, על כל המשתמע. נמצא שתקנתם - קלקלתם.

על כן, פסיקה חד משמעית שתיישם את תקנת רבי יהושע בן גמלא באופן מלא, תיצור מצב אבסורדי, בו דווקא בתחום החינוכי לא מושקעים המשאבים הנדרשים. הצבת תלמודי התורה מחוץ לאזורי המגורים הוא גם אינטרס של תלמודי התורה.

היתר הפעלת תלמוד תורה - האם רק בבית או גם בחצר?

בנוסף לאמור, ישנם מספר שיקולים המורים שבמסגרת תקנת חכמים הותר רק לימוד בתוך הבית, אך אין לעשות שימוש משמעותי מחוץ לבית בו מתקיים התלמוד תורה.

א. מן ההיבט הקנייני, שימוש רועש בבית, הוא שימוש ברשותו הפרטית של אדם, אלא שיש בה נזק לאחרים. בשונה מכך, החצר המשותפת היא רכוש של כלל השותפים. ברכוש משותף, יש לעשות שימוש בדרך הרגילה לשימוש השותפים. וכך נפסק בשו"ע¹: "דברים שאין דרך בני המקום לעשותם בחצרותיהם, בכולן השותפין מעכבין זה על זה". אמנם, בכלל תקנת חז"ל המאפשרת הפעלת תלמוד תורה בבית פרטי שהוא חלק מחצר משותפת, כלול גם שימוש מוגבר בחצר, על ידי נכנסים ויוצאים², אך לא ניתן להרחיב את תקנת חז"ל לשימוש ממשי בחצר בהפסקות ארוכות. ניתן לדייק הבחנה זו גם מלשון הרמב"ם והשו"ע שכתבו: "וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה **בתוך ביתו**". דיוק הלשון מורה לכאורה שכל ההיתר הוא לימוד בתוך ביתו, אך לא פעילות מחוץ לביתו.

ב. בעל הלבוש³ (רבי מרדכי יפה), קובע שבדירה משותפת לשני אנשים, אין רשאי אחד מן השותפים להפעיל תלמוד תורה, שכן חז"ל לא התירו נזקים בלתי סבירים גם לצורך תלמוד תורה: "שזה ודאי שאין דעת רוב העולם סובלתו ועל דעת זה לא נשתתף עמו בדירה זו אם לא שהתנה עמו מתחילה". אמנם הלבוש דיבר על לימוד תורה בתוך מתחם סגור אחד, אך העיקרון העולה הוא שלא כל הפרעה הותרה במסגרת תלמוד תורה, ובוודאי לא בבית השותפים.

מהו שימוש חריג שאסור

קשה לקבוע מסמרות בשאלה מהו שימוש חריג בחצר המשותפת שאסור. אומנם, נראה, שהפעלת עשרות תלמידים בהפסקה ארוכה באופן קבוע, היא שימוש חריג, הדומה להעמדת ריחיים או תרנגולים, דברים האסורים בחצר המשותפת. דוגמא לדבר - אם אחד מן הדיירים בבית המשותף, יבקש להפעיל קייטנה של עשרות ילדים בחצר המשותפת, יוכלו שכני הבית למחות בידו. לחידוד העניין נבחר, שנראה שאין ללמד שיעור תורה קולני (לדוגמה, אמירת תהילים) באופן קבוע בחצר המשותפת. עם זאת, הוצאת הילדים למספר דקות דומה יותר להיתר הכלול בתקנת חכמים. כאמור לעיל, הותרה הפעלת תלמוד תורה בביתו הפרטי, למרות "קול הנכנסים והיוצאים".

סיכום והחלטה

חז"ל תקנו שמלמד יכול ללמד תורה בתוך ביתו, למרות הרעש שהדבר גורם לשכנים. ישנם שיקולים שלא ליישם את תקנת ר' יהושע בן גמלא בימינו באופן מלא - על הרשויות מוטל להעמיד מבנים ציבוריים ללימוד תורה, ומבחינת לימוד התורה זהו הסדר טוב ומועיל יותר. בנוסף, נראה, שהתקנה מתייחסת ללימוד תורה בתוך ביתו של המלמד, ולא התירה שימוש מסיבי בחצר.

לדעת בית הדין, על מנת לקיים את תכלית תקנת חכמים - חיזוק לימוד התורה לילדי ישראל, לבית הדין יש סמכות לקבוע הסדרים בהוראת שעה נקודתית⁴.

בהכרעה למעשה, הפעיל בית הדין שיקולי פשרה, ובחן את ההשלכות על התלמוד תורה אם יאסור בית הדין קיום הפסקות בחצר המשותפת.

בית הדין, לאחר שיח עם התובעים, איפשר לתלמוד תורה להשאיר את הילדים בהפסקות ארוכות בחצר המשותפת, פעמיים בשבוע בלבד, בימים קבועים. ההיתר הוגבל עד לסיומה של שנת הלימודים.

¹ חו"מ קס"א סעיף ה

² שו"ת נפת צופים (לרבי פתחיה מרדכי בירדוגו) סימן קצא

³ קנו, ג; הו"ד בפתחי תשובה קנו, סק"ב, ובערוה"ש קנו, ה.

⁴ יש לצרף גם את העובדה שישנם פוסקים בדורנו הסוברים שיש לאפשר הפסקות בבית משותף מדין תקנת חכמים גם בימינו - "עמק המשפט" סימן לו אות ט'

שו"ת במראה הבזק

New Jersey, USA

ניו ג'רסי, ארה"ב

כסלו תשס"ט

פצוע ראש בשבת, פניה לרופא

השאלה

ילד שנפל בשבת קיבל מכה במצחו. הפצע פתוח ומדמם (את הדימום ניתן לעצור באמצעים פשוטים, ללא התערבות רופא). האם מותר לקחתו לרופא או למרפאה, ולעבור בכך על איסורי דאורייתא? האם מותר לתפור את הפצע?

תשובה

ישנם שני חששות רפואיים במקרה של פציעה כתוצאה ממכה בראש:

א. חשש זיהום: עלול להתרחש מחמת המכה עצמה, כגון שהמכה נגרמה על-ידי דבר מזוהם, או מחמת שהפצע נשאר פתוח. כל זיהום עלול להביא לידי סכנה, וחשש זה הוא חשש של פיקוח נפש¹. לכן, אדם שאינו רופא או בקי בנושא, ויש לו ספק אם פצע זה עלול להזדהם – חייב לפנות מיד לרופא, גם בשבת².

ב. חשש לדימום במוח או שבר בגולגולת: כתוצאה ממכה חזקה עלול להיות דימום במוח או שבר בגולגולת. גם זה חשש שמוגדר כפיקוח נפש³, על כן גם במקרה זה יש לפנות ללא דיחוי לרופא.

לגבי תפירת פצעים בשבת, עיין בשו"ת "במראה הבזק"⁴. מכל מקום, אם כבר הוצרכו לתפור מחמת סכנה, מותר להשלים את התפירה על הצד הטוב ביותר ולפתור גם את הבעיה האסתטית, אף-על-פי שטיפול כזה אינו נצרך למניעת הסכנה⁵.

¹ את החולים או הפצועים בשבת יש לסווג לפי החלוקה הבאה:

א. חולה או פצוע שנשקפת לו סכנת חיים: במקרה זה מצווה לחלל עליו שבת, אפילו במלאכות שאסורות מן התורה, והזריז הרי זה משובח (שו"ע או"ח סי' שכח סעי' ב). הפוסקים כתבו שאם כרגע אין בו סכנה, אבל יכול לבוא לידי סכנה אם לא נטפל בו, נחשב גם כן כחולה שיש בו סכנה ("משנה ברורה" סי' שכח ס"ק יז).

ב. מי שיש סכנה לאחד מאבריו (וברור שאין נשקפת לו סכנת חיים - מקרה נדיר מאוד): מותר לעשות כל רפואה שהיא לצרכו על-ידי גוי, וכן מותר לחלל עליו שבת באיסור דרבנן על-ידי יהודי (שו"ע או"ח סי' שכח סעי' יז, כדעה השלישית, שהיא דעת המחבר ורוב הפוסקים, ובכללם "משנה ברורה" שם ס"ק נו). כל זה בתנאי שאין הדבר סובל דיחוי למוצ"ש ("משנה ברורה" שם ס"ק מו).

ג. מי שנפל מחמת חוליו למשכב, או שיש לו כאב שמצטער וחלה ממנו כל גופו, אף-על-פי שהולך ואינו שוכב על מיטתו מוגדר בהלכה כ"חולה שאין בו סכנה". מותר לעשות כל רפואה שהיא לצרכו על-ידי גוי, וכן מותר לחלל עליו שבת באיסור דרבנן בשינוי על-ידי יהודי. כל זה בתנאי שהדבר אינו סובל דיחוי למוצ"ש. הרמ"א (או"ח סי' שכח סעי' יז) פסק שקטן, לעולם דינו כחולה שאין בו סכנה, אפילו שאינו נופל למשכב, בין בעניין צרכי אכילתו ובין בשאר צרכי בריאות גופו ("שמירת שבת כהלכתה" סי' לז סעי' ב; "מנחת יצחק" סי' א סעי' עח-עט; "מנוחת אהבה" א' סי' כא סעי' סו ועוד, ודלא כ"תהילה לדוד" (סי' שכח

שמיני

ס"ק כד), שהתיר רק לצורך אכילתו ולא לשאר דברים). בעניין גיל הקטן שדינו כחולה שאין בו סכנה נחלקו הפוסקים: המחמירים ("חזון איש", או"ח סי' נט סעי' ג, והגרש"ז אויערבך ב"שולחן שלמה", סי' שכח סעי' לב) פסקו עד גיל 2-3, והמקלים ("מנחת יצחק" סי' א סעי' עח-עט, "שמירת שבת כהלכתה" סי' לו סעי' ב) פסקו עד גיל 9-10.

ד. יש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא: אסור לעשות עבורו שום רפואה בשבת, ואפילו דבר שאין בו איסור מלאכה או שבות, כגון נטילת תרופות וכיו"ב (שו"ע או"ח סי' שכח סעי' א). הטעם, משום גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים כדי להכין תרופות.

2 הרב ד"ר מרדכי הלפרין בשם הרב ישראל זאב גוסטמן, ראש ישיבת "נצח ישראל".
3 ההוראות במקרה של מכה בראש הן: במקרה ש"מנגנון החבלה" היה משמעותי, כגון נפילה על מדרגות, תאונת דרכים או נפילה על חפץ חד, יש לחלל שבת על מנת לבדוק את החולה. במקרה שמדובר בילד בן פחות משנתיים, בכל מקרה של נפילה על הראש מגובה מטר ומעלה יש לחלל שבת על מנת לראות רופא. מעל גיל שנתיים, אם נראה אחד הסימנים הבאים יש לחלל שבת על מנת לראות רופא: שינוי בהתנהגות, איבוד יציבות, אפאטיות, כאבי ראש חזקים, חוסר שקט, איבוד הכרה, פרכוס או הקאות.
4 ח"ו תשובה מז.
5 "שולחן שלמה" (ערכי רפואה ב עמ' קלג).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

**** חדש ****

שו"ת "במראה הבזק" חלק ז' יצא לאור

תשובות לשאלות מרבני הגולה.
השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שולחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לחלקים א'-ז' - שבעה כרכים
350 ₪ במקום 420 ₪
(לחץ לקניה) טל' 02-5371485

